

לא בשמיים היא, התורה \ אבות ובנים בחברותא

" תנור מחרס שחתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ואז נטמא, מה דינו ? רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו אותו דברים כעכנא (כנחש), וטמאוהו. תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ויש אומרים: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא". (ציטוט מדברים ל', י' - י"ד: "...כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת, אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם -- לֹא-נִפְלְאָת הִוא מִמֶּךָ, וְלֹא רָחֲקָה הִוא. לֹא בַשָּׁמַיִם, הִוא...וְלֹא מֵעֵבֶר לִים...כִּי-קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר, מֵאֵד: בְּפִיךָ וּבְלִבְךָ, לַעֲשֹׂתוֹ.") - מאי (מה פירוש) לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: מאחר שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג) אחרי רבים להטות. - פגש רבי נתן את אליהו הנביא, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? (מה עשה הקב"ה באותה שעה ?) - אמר ליה: קא חייך (חייך) ואמר נצחוני בני, נצחוני בני.

אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו ו"ברכוהו". אמרו: מי ילך ויודיענו? - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיענו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. - אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומיים? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שהחבירים בדילים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשטט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח. חרון אף גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו.

אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הוא. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתייה דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה". (תרגום: אמא שלום אשתו של ר"א, אחותו של רבן גמליאל היתה. מאותו מעשה ואילך לא היתה מניחה לר"א ליפול על פניו באמירת תחנון (בשעת התפילה). פעם אחת ראש חדש היה ונתחלף לה בין חודש מלא לחסר, ויש אומרים: בא עני ועמד על הפתח, הוציאה לו פת, מצאתו לר"א נופל על פניו. אמרה לו: עמוד, הרגת את אחי. בתוך כך יצא קול שופר מבית רבן גמליאל שמת. אמר לה מנין ידעת ? אמרה לו: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים, חוץ משערי אונאה. (עלבון) מסכת בבא מציעא דף נט

מה פירוש העניין שהקב"ה "חייך" ואמר "נצחוני בני" ? מפרש ספר החינוך במצווה תצ"ו, שהכוונה היא כך: הקב"ה מזוהה עם האמת (שהרי הוא בעל האמת), וכשאמר "נצחוני בני", הכוונה היא - שהאמת במחלוקת הזאת, שהיא כרבי אליעזר, נדחתה מפני עיקרון חשוב יותר - עיקרון ההכרעה ע"פ הרוב. ומה ש"חייך" הקב"ה, הוא משום שהוא בעצמו חפץ בכך, שתמיד יילכו אחרי הרוב, גם על חשבון האמת, כי ע"י ההליכה אחר הרוב, נמנע פילוג התורה ומושגת אחדות, ודווקא ע"י שכביכול נצחו אותי בניי=חכמי ישראל, בכך הפכו את תורתך ואותי למשהו נצחי !!

מה משמעות האותות בסיפור תנורו של עכנאי

בויכוח הלכתי-שכלי-הגיוני שכזה, מה חשב לעצמו ר"א: שישכנע שהוא צודק ע"י אותות ומופתים ?! שישטען טענות הגיוניות כדי להוכיח דעתו ?

הגר"א בספרו "קול אליהו" מסביר שלושת האותות מסמלות שלוש מידות שבהם התורה נקנית: הסתפקות, ענווה ושקידה: לדבריו "ההסתפקות ושפלות הרוח והשקידה בתמידות על החכמה הם שערים גדולים לבוא אל הקודש פנימה". שלושת המידות הללו, לדעתו, באו לידי ביטוי באותות שבחר רבי אליעזר:

החרוב מסמל את מידת ההסתפקות במועט. כשרשב"י ובנו התחבאו במערה הרומאים, אומרים חז"ל (שבת כג:), שהסתפקו באכילת חרובים בלבד. כך גם אמר ה' על רבי חנינא בן דוסא: "כל העולם ניזון בזכות חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (ברכות יז:).

המים מסמלים את מידת הענווה ככתוב במסכת תענית: "למה נמשלו דברי תורה למים? דכתיב: 'הוי כל צמא לכו למים'. לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה".

קירות בית המדרש מסמלות את השקידה. בית המדרש מסמל את ההתמדה וההתמסרות: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש... ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי" (סוכה כח:). מושגים של השכמה והערבה קיימים רק לגבי בית מדרש. רבי אליעזר בוחר באותות אלו כדי לומר לחכמים שעליהם להסכים לדעתו, מכיוון שהוא ניחן בשלוש המידות הנעלות הללו, וממילא ראוי לקבוע הלכה כמותו.

שאלות הבנה והעמקה:

1. מהי מחלוקת ר"א וחכמים בתנורו של עכנאי? ומה ההגיון של כל דעה?
2. מדוע מכונה תנור זה "עכנאי"?
3. מה הם שלוש האותות שעל ידם רצה ר"א להוכיח דעתו?
4. מהי נזיפתו של ר' יהושע בקירות בית המדרש?
5. מה פירוש הביטוי "לא בשמיים היא" לפי רבי ירמיה?
6. מה שאל רבי נתן את אליהו ומה ענה לו?
7. מה פירוש תשובת אליהו, לפי ספר החינוך?
8. מי נבחר להודיע לר"א שנדוהו ומדוע?
9. כיצד נימק רבן גמליאל את הצעד החמור של הנידוי שעשה לר"א?
10. מדוע מנעה אשתו של ר"א ממנו לעשות נפילת אפיים?
11. בויכוח הלכתי-שכלי-הגיוני שכזה, מה חשב לעצמו ר"א: שישכנע שהוא צודק ע"י אותות ומופתים? שיטען טענות הגיוניות כדי להוכיח דעתו?
12. אילו יסודות חשובים ביהדות ניתן ללמוד מהסיפור שלמדתם, ומהפרשנים שהסבירו אותו?

שנזכה ויתן בליבנו ה' בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתו באהבה וביראה ויאר עיננו בתורתו וידבק ליבנו במצוותיו וייחד לבבנו לאהבה וליראה את שמו, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, אמן כן יהי רצון.

בהצלחה בלימודכם ובברכת חג שמח ומבורך,

רב ביה"ס יורם כהן אור